

פרק ב (פסוקים א-יא) / ברוריה בן-דוד (וייס)

דוד היה אמיץ לב, עשוי ללא חת ובעל מרץ רב שלא נרתע מפני קשיים וסכנות. היה בעל סבלנות רבה וחתר אל מטרתו בחכמה מתוך ראייה למרחקים. לאחר מות שאול נפתחו לפני דוד האפשרויות שציפה להן עד כה באמונה ובסבלנות. מה יעשה עתה הישאר בארץ פלשתים או ישוב לעמו? על כך נקרא בפרק ב.

מה הייתה החלטתו של דוד?

דוד הכיר מיד את שעת הכושר שהזדמנה לו. מעתה לא הייתה עוד שום סיבה להוסיף לשבת בתחומי גת.

מפני מה חשש דוד?

שמא לא יתקבל ברצון בישראל בשובו מארץ פלשתים, לכן שואל דוד בה' "האעלה באחת ערי יהודה" (אעלה מצקלג היושבת בנגב אל אחת מערי יהודה השוכנת בהר. "יעלה" משמעו גם ההליכה לצד צפון).

מה הייתה תשובת ה'?

שלא יהסס ויעלה.

לאן? לאיזה מקום שואל דוד?

לחברון היא העיר הגדולה והחשובה שבערי יהודה. היא העיר שישב בה אברהם במרכז הרי יהודה (יהו' כ, ז). חברון נבנתה שבע שנים לפני צען מצרים (במד' יג, כב). דוד איווה לו את חברון למושב, מכיוון שקנה את לבבות זקני המשפחות בסביבה זו בחלוקת שלל ובמתנות (שמ"א פס' כו, לא). ומשום שחברון הייתה המרכז השבטי והפולחני של ארץ יהודה (שמ"ב טו ז).

מי עלה עם דוד חברונה?

אנשי גדודו של דוד ומשפחתם ובכללם אלה מישראל שנספחו אליו בהיותו בצקלג (דה"א יב), ושתי נשיו אחינעם היזרעלית ואביגיל אשת נבל הכרמלי.

איך קיבלוהו אנשי יהודה?

גדולי שבט יהודה וראשיו משחוהו למלך על בית יהודה. שמואל משח את דוד בצנעה ללא נוכחות זרים (שמ"א טז יב-יג). בתוך שבט יהודה נכלל גם שבט שמעון שנחלתו הייתה בתוך נחלת בני יהודה (יהו' יט א, ט). ייתכן שבני יהודה המליכו את דוד בהשפעת נבואת שמואל על מתן המלוכה לדוד (שמ"א כח, יז). סיבה נוספת: הם היו זקוקים לדוד שיצילם מהאויבים כדרך שהצילם משוסי המדבר ובייחוד מעמלק (שמ"א כז, ח; ל, יד, כו-לא). דוד יכול להיות מאושר לא רק שחזר בשלום לעמו, אלא זכה למלוך על שבטו.

עניין קבורת שאול נסמכה למשיחת דוד למלך על יהודה. "ויגידו לדוד לאמר: אנשי יביש גלעד אשר קברו את שאול" (פס' ד). ייתכן שדוד כיורש מלכות שאול רצה לדעת אם שאול נקבר כראוי. לפי פירוש אחר המספר רצה להלשין על אנשי יביש גלעד שהם תומכים בבית שאול, אולם דוד ראה במעשה הקבורה חסד של אמת. "וישלח דוד מלאכים אל אנשי יביש גלעד

ויאמר אליהם ברכים אתם לה', אשר עשיתם החסד הזה עם אדניכם עם שאול ותקברו אתו" (פס' ה).

מה הבטיח דוד לאנשי יבש גלעד?

דוד הבטיח לגמול להם טובה תחת טובה. עכשיו שמת אדונכם שאול שהיה לכם למגן התחזקו והשתדלו להיות בני חיל, ואף אני אוכל להיות לכם לעזר שכן בני יהודה המליכוני עליהם. מוכן אני לעזור לכם ואכן יסודו של בית דוד מושתת על חסד. "והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק" (יש' טז, ה).

מה רצה דוד להביע בדבריו?

הוא אינו אויבו של שאול, אלא הוא חתן המלך ואוהבו המכיר טובה למיטיביו. ורמז להם שהוא מוכן למלוך עליהם ולהיות להם לעזר ולמגן.

מה הייתה תגובת אנשי יבש גלעד?

אנשי יבש גלעד לא השיבו. כי בינתיים המליך עליהם אבנר בן נר את איש בשת הבן האחרון של שאול. דוד לא מצא מסילות ללבם של אנשי עבר הירדן, הם נשארו נאמנים לבית שאול.

אחרי מות שאול עבר השלטון לידי שר הצבא אבנר בן נר והוא המליך במחנים את איש בשת שלא היה ראוי למלכות. "וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימין ועל ישראל כלה" (פס' ט). אבנר היה מבית שאול (ש"א יד נ-נא). גם אחרי המלכת איש בשת היה אבנר המושל בפועל. יכול להיות שבסתר לבו קיווה שהמלוכה תעבור אליו.

איש בשת נקרא בדה"א ח, לג אשבעל. ירבעל – גדעון נקרא ירבעל (יריב של בשת) (יא, כא). לבעל קראו בשת. משפשטה עבודת הבעל הכנעני בישראל נמנעו להשתמש בתואר זה "תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי" (הושע ב, יח). לפי פירוש אחר בשת הוא כינוי גנאי שכינוהו מתנגדיו לומר הבוטחים בו יתאכזבו. השמות שבהם היה מרכיב "בעל" החליפו לשם גנאי "בשת". פירוש אחר בשת הכוונה איש העוז והכוח ויש לפירוש זה סמך באכדית. ייתכן שהוראת בעל הוא עוז וכוח, ואותה מילה שימשה גם לאליל.

על מי המליכו את איש בשת?

"וימלכהו אל הגלעד ואל האשורי ואל יזרעאל ועל אפרים ועל בנימין ועל ישראל כלה" (פס, ט). המליכו אותו על עבר הירדן המזרחי, על שבט אשר שבגליל המערבי ועל יזרעאל. הכוונה לארץ העמק "לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל" (יהו' יז, טז).

ומכאן שגרש אבנר את הפלשתים מהאזור. כלומר: איש בשת מלך על אפרים, על בנימין, לאחר שהמליכוהו על המקומות והשבטים המוזכרים המליכוהו על כל ישראל חוץ מבני יהודה שהמליכו עליהם את דוד. כל השבטים למעט שבט יהודה קראו לעצמם בשם ישראל עוד לפני חלוקת המלוכה בימי רחבעם.

באיזו עיר התיישב איש בשת?

במחניים במרכז הגלעד, בקרן צפונית מזרחית של נחלת גד, ותחומה שימש גבול דרומי של נחלת חצי שבט המנשה בעבר הירדן (יהו' יג, ל). ובני גד נתנוהו ללויים (יהו' כא לו; דה"א ו, סה).

יעקב קרא למקום מחנים בשובו מפדן ארם (בר' לב, ג).

דוד מלך בחברון עד שנהרג איש בשת (ה, א ואילך). תקופת מלכותו של איש בשת קצרה בהרבה מתקופת מלכותו של דוד בחברון. נראה שאבנר לא המליך את איש בשת מיד אחרי מות שאול, וכי במשך שנים אחדות נלחם אבנר בפלשתים, כדי לגרשם מגבול ישראל שפשטו בו אחרי מות שאול.

מה היה המצב עתה בישראל?

עתה עמדו שני מלכים בראש שתי ממלכות. דוד על יהודה, איש בשת על ישראל.

מה עלול לגרום מצב כזה?

בין שני המלכים תשרור קנאה ושנאה וכל אחד ישאף להכריע את מתנגדו, וכך יכולה לפרוץ מלחמת אחים שתחליש את העם, ותגבר הסכנה מצד האויבים אשר מסביב לישראל.

אבנר סבור היה שהמלוכה על כל ישראל מגיעה לאיש בשת, יורשו החוקי של שאול. ודוד סבור היה שאיש בשת אינו ראוי למלוכה בכלל. גם דוד שייך היה למשפחת שאול, הוא חתנו של המלך. והוא הוכיח לא פעם שיש בכוחו להגן על העם מפני אויביו. והרי שמואל ניבא על מתן המלוכה לדוד (ש"א כח, יז), ומשח אותו למלך במקום שאול בשליחות האלוקים.

וכיצד תיפתר הבעיה?

במלחמת דמים עד שיגבר האחד על השני.

פרק ב (פסוקים יב-סוף)

בקטע זה נקרא כיצד פרצה מלחמת אחים בין צבאות שני המלכים ומי ניצח בה.

כיצד פרצה ההתנגשות הראשונה?

גבעון הייתה עיר גדולה כאחת ערי הממלכה (יהו' י, ב), ועמדה בראש ברית ערי החיוי שהשלימו עם ישראל (יהו' ט, יז). משחרבה נב שימשה גבעון "כבמה הגדולה" (מ"א ג, ד), ואליה הועבר "משכן ה' אשר עשה משה במדבר ומזבח העלה בעת ההיא בבמה בגבעון" (דה"א כא, כט; דה"ב א, ג). בגבעון ישבו גם אבותיו של שאול (דה"א ח, כט; ט, לה). כנראה שבגבעון סמוך לברכה עבר אותה שעה קו הגבול בין תחום שלטונו של דוד ובין תחום שלטונו של איש בשת.

אבנר שר צבאו של איש בשת עבר ממחנים גבעונה, כוונתו הייתה כנראה לצאת למלחמה בדוד, או להגן על בני ישראל העולים לגבעון בימי החג אל הבמה הגדולה שהייתה שם (מ"א ג, ד). אנשי דוד שהלכו אף הם לגבעון באו לקראתם ופגשו אותם על יד ברכה שהייתה כנראה גבול בין יהודה לבנימין. (לברכה זו מתכוון אולי ירמיהו הנביא בהזכירו "מים רבים אשר בגבעון" יר' מא יב). עתה נפגשו שני מפקדי הצבא ליד הגבול. "ויאמר אבנר אל יואב: יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. ויאמר יואב: יקמו". כלומר: יערכו תחרות של לוחמים, משחק מלחמה. יאבקו יחד ויראו ידו של מי תהיה על העליונה. אבנר אמר "וישחקו" כי המוני הרואים התענגו למראה עיניהם.

מנהג המשחק היה ששתי הקבוצות שוות במספרן. בכל צד לחמו שנים עשר איש. יכול להיות שמספר זה נקבע כדי לרמוז שהקרב עשוי להכריע למי תהיה המלוכה על כל שנים עשר שבטי ישראל. הם לחמו זוגות זוגות. אחזו זה בשערות ראשו של זה, וכל אחד תקע את חרבו בצד יריבו. היה זה קרב דמים אכזרי שלא היו בו לא מנצחים ולא מנוצחים, כי כל המשתתפים נהרגו, והקרב בין שני הצבאות לא הוכרע.

כיצד נקרא המקום בו ערכו את משחק המלחמה?

המקום נקרא "חלקת הצרים" בשם "הצרים" יש רואים שם נרדף לחרבות. כי בימי קדם השתמשו בחרבות עשויות מצור "עשה לך חרבות צרים" (יהו' ה, ב). יש המפרשים צרים גיבורים, חזקים כסלע, כי חזקים היו ובחזקה נלחמו. ויש הסוברים כי השדה נקרא כך על שם אבני הצור שהיו מפוזרות בו.

מה היו תוצאות משחק הדמים?

למראה הדם השפוך התנפלו שני הצדדים זה על זה בחמת זעם, וכך פרצה מלחמת אחים אכזרית.

כיצד הצליחו אנשי דוד המעטים להתגבר על אנשי אבנר הרבים?

יואב ואנשיו היו מנוסים בקרבות והיו אמיצי לב. היו נאמנים למלכם. ואילו אנשי אבנר לא הסכימו לחרף נפשם בעד איש בשת, ולכן ניגפו לפני אנשי דוד. "ותהי המלחמה קשה עד מאד ביום ההוא וינגף אבנר ואנשי ישראל לפני עבדי דוד" (פס' יז). ויהיו שם שלושה בני צרויה אחות דוד (דה"א ב, טז) : יואב, אבישי ועשהאל. דוד היה דודם.

מדוע רדף עשהאל אחרי אבנר?

מכיוון שידע שכאשר ימות אבנר תעבור המלוכה על כל ישראל לדוד. כי איש בשת עצמו היה רפה ידיים. עשהאל רצה כנראה לרכוש לו שם כאחיו גיבורי המלחמה אבישי ויואב.

במה בטח עשהאל?

הוא בטח בקלות רגליו "ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבים אשר בשדה" (פס' יח).

מדוע לא פגע אבנר בעשהאל?

אבנר התרה בעשהאל שיסור מעליו. אם מפני הכבוד העצמי לא ירצה לחדול לרדוף אחריו כדי שלא יחשב לו לקלון, מציע לו אבנר לתפוס אחד מהחיילים ולקחת "את חלצתו". לפי רד"ק את כלי נשקו. נהוג היה לקחת את כלי הנשק של האויב בתור שכר ואות לגבורה. פירוש אחר הבגד שחולץ המנצח מאויבו ההרוג ככתוב : "ויקח את חליצותם" (שופ' יד, יט), וכך יוכל להתפאר בניצחונו. מכיוון שעשהאל לא רצה לסור מאחוריו הוסיף אבנר לשדלו שירפה ממנו אחרת יצטרך לפגוע בו מתוך התגוננות על נפשו. "ואיך אשא פני אל יואב אחיך" (פס' כב). הלא אבוש ממנו אם אמיתך (רד"ק). כנראה שבאותה תקופה דוד ואיש בשת לא לחמו זה בזה כי הארץ שבתה ממלחמה, אך גם שלום לא היה ביניהם. ואבנר לא רצה לסבך את המצב. כי אם יהרוג את עשהאל תתווסף על השנאה תביעה לנקמת דם, כי יואב ישאף לנקום את דמי אחיו מיד אבנר, ואז תתלקח שוב מלחמת אחים, על כן החליט אבנר לא לפגוע בעשהאל.

כיצד הגיב עשהאל על הצעת אבנר?

"וימאן לסור".

ומה קרה?

"ויכהו אבנר באחרי החנית אל החמש ותצא החנית מאחריו, ויפל שם וימת תחתו, ויהי כל הבא אל המקום אשר נפל שם עשהאל וימת, ויעמדו" (פס' כג).
"החמש" מפרשים הבטן, על יסוד הוראת מלים דומות בשפות שמיות אחרות. באכדית הכוונה לאזור הבטן התחתונה. הקדמונים פירשו הצלע החמישית הקרובה ממול ללב. עשהאל מת במקום שנפל וכל מי שבא לראות את הגופה עמד מבוהל ומשתומם, כי עשהאל היה ידוע כגיבור מלחמה.
עתה רדפו יואב ואבישי אחרי אבנר רוצח אחיהם. נתלוו אליהם רבים מן העם כמשתמע מפס' כו-כח. כששקעה השמש (והשמש באה) הם הגיעו לגבעת אמה, אולי ע"ש אמת המים. גבעה זו הייתה בדרך למדבר גבעון שבמורדותיו המזרחיים של הר בנימין. בני בנימין לא התפזרו כמובסים, אלא התקבצו יחד בפיקודו של אבנר להצילו מיואב ואבישי.

מה עשה אבנר?

הוא פנה אל מצפונו של יואב מעל ראש גבעה אחת "הלנצח תאכל חרב?" הלעולם תימשך המלחמה בינינו? האם לא נחדל מלהרוג אלה את אלה? (שימוש דומה לפיו החרב אוכלת מופיע בדב' לב, מב שם נאמר: "חרבי תאכל בשר". לפיכך נקרא חוד החרב פה. הביטוי "לפי חרב" מופיע בהרבה פסוקים בתנ"ך כגון: ביהו' ו, כא).

כיצד השיב יואב?

לא אני התחלתי במלחמה, אלא אתה כשאמרת "יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו" (פס' יד). יואב מטיל את אשמת המלחמה על אבנר. לולא הצעה זו היו שני הצבאות נפרדים זה מזה בשלום. יואב גילה אחריות של מנהיג גדול והבליג על יצר הנקמה, החליט להכריז על הפוגה. הוא תקע בשופר ונתן פקודה לא להוסיף לרדוף ולהילחם. הקרבות פסקו וכל מחנה חזר למקומו.

מה היו תוצאות הקרב?

שלוש מאות שישים איש מבנימין מתו בקרב, ומעבדי דוד נהרגו בקרב תשעה עשר איש ועשהאל. "וישאו את עשהאל ויקברוהו בקבר אביו אשר בית לחם".
אחרי קבורת עשהאל שני הצבאות הלכו כל הלילה. אנשי דוד הלכו מבית לחם חברונה. אבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה (פס' כט). כל אחד הלך לבירת מלכו. אנשי דוד לחברון, אנשי איש בשת למחנים, מתוך מגמה להתרחק זה מזה, כדי שלא לבוא להתנגשות שנית.

ניבים

יקומו הנערים וישחקו לפנינו (פס' יד).

הוראתו: יילחמו זה בזה דרך משחק, להראות גבורתם וכישרונם בתכסיסי קרב.

קל ברגליו כאחד הצביים (פס' יח).

פירושו: מהיר בריצה (דימוי לשון, תיאור ציורי).

הלנצח תאכל חרב? (פס' כו).

הוראתו: האם לא תיפסק המלחמה? האם לא נחדל מלהרוג אלה את אלה?

עבודה בכתב

- 1) מה הייתה החלטתו של דוד לאחר מות שאול?
- 2) מי עלה עם דוד חברונה?
- 3) איך קיבלוהו אנשי יהודה?
- 4) מה הבטיח דוד לאנשי יבש גלעד? מה הייתה תגובתם?
- 5) האם הצליח דוד לאחד את כל השבטים מסביב לכיסא מלכותו?
- 6) כיצד פרצה מלחמת אחים ומה היו תוצאותיה?
- 7) מה הציע אבנר ליואב? כיצד הגיב יואב?

8) מי אמר למי?

- א) האעלה באחת ערי יהודה?
- ב) ברכים אתם לה' אשר עשיתם חסד הזה עם אדניכם.
- ג) גם אנכי אעשה אתכם הטובה הזאת.
- ד) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו.
- ה) האתה זה עשהאל?
- ו) נטה לך על ימינך או על שמאלך ואחז לך אחד מהנערים.
- ז) סור לך מאחרי, למה אככה ארצה?
- ח) איך אשא פני אל יואב אחיך?
- ט) הלנצח תאכל חרב?

9) התכירונו? מי אנחנו?

- א) אחינעם היזרעלית ואביגיל אשת נבל הכרמלי הן נשותיי.
- ב) אני שר צבא שאול.
- ג) יצאנו ממחנים גבעונה.
- ד) אני אחות דוד.
- ה) אנו בני צרויה.
- ו) רדפתי אחרי אבנר.
- ז) השפעתי על יואב להפסיק להילחם.
- ח) הלכנו כל הלילה.